

Strandmur och badortshistoria i Köpingsvik

Arkeologisk förundersökning 2010
Solbergatäkten 1:1, Köping socken, Borgholms kommun, Öland

Ulrika Söderström
Nicholas Nilsson

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2011:3

Strandmur och badortshistoria i Köpingsvik

Arkeologisk förundersökning 2010

Solbergatäkten 1:1, Köping socken, Borgholms kommun, Öland

Författare	Ulrika Söderström, Nicholas Nilsson
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

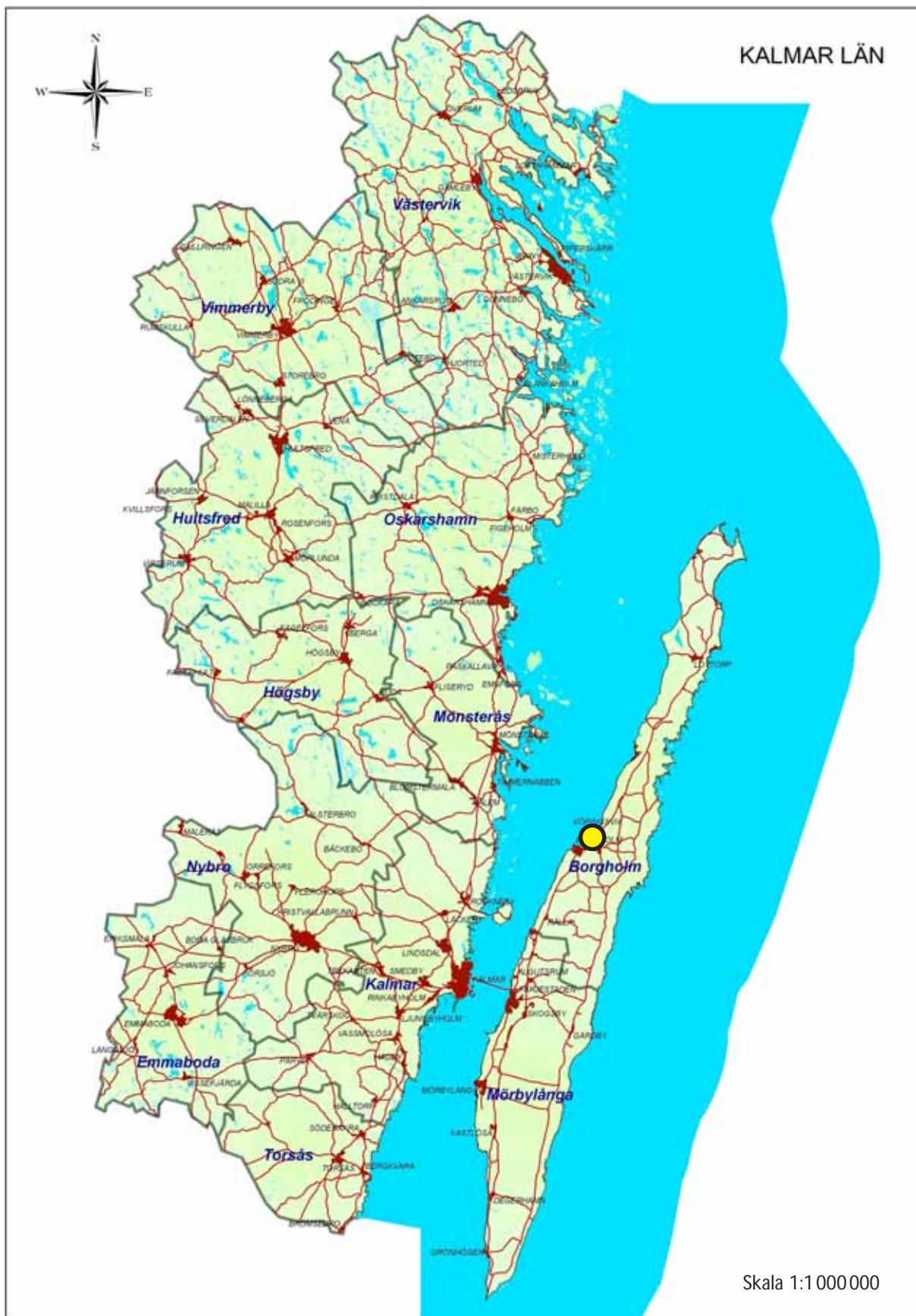
Keywords: Öland, Köpingsvik, Viking Age

In October 2010, Kalmar county museum performed an archaeological investigation at Köpingsvik, Öland. The cause for the investigation was a planned building project. Since a part of the investigation area sits within the current limitation of the known Viking Age/Early Middle Age settlement, RAÄ 216, the

possibility to find remains even outside of that drawn limitation was presumed to be high. The results proved these presumptions right. Within the investigation site remains of the Viking Age/Early Middle Age sea wall was found from which bone material could be collected for dating.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Topografi.....	9
Fornlämningsmiljö.....	9
Strandmuren.....	13
Det historiska kartmaterialet.....	15
Genomförande	21
Resultat	23
Analyser.....	30
Tolkning och åtgärdsförslag	32
Rester av strandmuren?.....	32
Referenser	36
Tekniska och administrativa uppgifter	39
Bilagor	41

Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerat.

Sammanfattning

I samband med en planerad upprustning och utveckling av P & E Camping i Köpingsvik där bl. a. pooler och en ny promenadväg skall anläggas, kom fornlämningen RAÄ 216, en vikingatida/medeltida boplats, att beröras. Då fornlämningens nuvarande avgränsning går tvärs igenom den tänkta exploateringsytan, fanns det goda skäl att anta att fornlämning i form av t ex kulturlager kunde påträffas även utanför denna. Kalmar läns museum genomförde därför en arkeologisk förundersökning av platsen (jmf. Schulze 2004: 78ff). Uppdraget utfördes i oktober 2010.

Förundersökningen inleddes med en metalldetektoravsökning av undersökningsytan (bilaga 1). Först gjordes en provdetektering av matjordslagret i den sydvästra delen av området. Omgående stod det klart att mängden recent material från det senaste seklets användning av området som badplats och camping var så stort att det var omöjligt att identifiera metaller från äldre tidsperioder i matjordslagret. Därför beslutades det att ett nytt försök till avsökning skulle göras i de schakt som togs upp i samband med förundersökningen, vilket också gjordes. Ett fåtal metallfynd påträffades, samlades in men kasserades efter bedömning av konservator (bilaga 2).

I två av schakten i den sydvästra delen av området påträffades en stenkonstruktion på ca 1,8 m under nuvarande markyta. Vid framrensning av konstruktionen påträffades en del djurben som insamlades för analys och datering men inga andra föremål eller fynd gjordes. Konstruktionen dokumenterades och ¹⁴C-datering av djurbenen utfördes vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Sammanlagt daterades två prover, ett från vardera schakt. Ett av benproverna daterades till vikingatid, ca 800-990 AD. Det är därför möjligt att den konstruktion som påträffades vid förundersökningen är rester av ett avsnitt av den vikingatida/tidig medeltida strandmur som löpt längs med Köpingsviken. Tidigare har undersökningar kunnat avgränsa utsträckningen till den närliggande fastigheten Solberga 4:8 men detta resultat innebär alltså ytterligare en förlängning av dess utbredning (för mer information se under avsnittet ”Strandmuren” i denna rapport).

Inga andra föremål eller anläggningar kunde konstateras vid undersökningen.

Baserat på de resultat som framkom vid undersökningen beslutade Kalmar läns museum att inte förorda fortsatta arkeologiska undersökningar av området.

Inledning

I samband med en utveckling av sin verksamhet planerar P & E Camping AB att anlägga nya pooler och en ny promenadväg inom fastigheten Solbergatäkten 1:1, Köpingsvik, Öland. Eftersom exploateringen berör fornlämningen RAÄ 216, den stora vikingatida/medeltida bopplatsen i Köpingsvik, har länsstyrelsen beslutat (431-1970-10) att en arkeologisk förundersökning skall utföras innan byggnationerna kan påbörjas.

Undersökningen utfördes under tre dagar i oktober 2010. Ansvarig i fält var Nicholas Nilsson, deltog gjorde också Ulrika Söderström som ansvarat för färdigställandet av rapporten. Jonas Paulsson genomförde den metalldetektoravsökning av området som inledde arbetet (se bilaga 1).

Topografi och fornlämningsmiljö

Topografi

Köpingsvik ligger väl skyddat invid den grunda Köpingsviken, ca 5 km från Borgholm på Ölands västra sida. I sydväst och i nordost flankeras viken av den höga kalkstensklippan, den s.k. landborgen, och i söder och sydost skyddas väl markerade vallar av klappersten och grus. I sydväst, strax söder om det här aktuella undersökningsområdet, har en bäck, förr kallad Prästerännilen, sitt utlopp från markerna ovanför klippbranten.

Det aktuella förundersökningsområdet slutar svagt ner mot Köpingsviken i norr (fig.1). Här består marken av sand och fint grus men mot öster, vid väg 136 övergår detta i grövre strandvallsgrus. Det tunna jordlagret har tidigare odlats, därtill har man tagit grus på vissa ställen i början av 1900-talet (se även under Kartmaterialet).

Fornlämningsmiljö

De förhistoriska lämningarna i och runt Köpingsvik har varit kända länge och sträcker sig från senmesolitikum in i medeltid. I hela samhället finns rester efter både en stenåldersboplats (RAÄ 215), en dito från bronsåldern (RAÄ 161) samt en boplats från vikingatid/tidig-medeltid (RAÄ 216). Till dessa stora boplatser hör ett stort antal gravfält, gravar och monument som t ex den kända runstenen Tings flisa (RAÄ 42) och förmodligen Ölands största röse, Sote hög (RAÄ 53).

Köpingsvik är en av de platser på Öland

där flest arkeologiska undersökningar har ägt rum om man ser till yta, antal genomförda grävningar och tidsrymd. På en stor del av de hundratalet fastigheter som finns i Köpingsviks centrala delar har någon arkeologisk åtgärd utförts (Schulze 2004:7) Flera av de äldre grävningarna avrapporterades och publicerades i boken *Köpingsvik på Öland – 30 undersökningar* av Hella Schulze som utgavs 2004.

Det aktuella undersökningsområdet ligger inom ett av de ur vetenskaplig synvinkel mest intressanta områdena i Köpingsvik, där stora undersökningar gett en god bild av den vikingatida/medeltida hantverksplatsen (RAÄ 216). Därtill har området även visat på spår från ännu äldre tider, både bronsålder och gravar från äldre järnålder samt Vendeltid (Schulze 2001, 2004). Dock hör området även till ett av de mest exploaterade i Köpingsvik. Sedan 1990-talet har detta i flera fall skett utan länsstyrelsens tillstånd och utan att arkeologiska undersökningar genomförts (Schulze 2004:9).

Fornlämningsmiljön i undersökningsområdets direkta närhet domineras av den vikingatida/medeltida hantverksplatsen (RAÄ 216) som breder ut sig mot väster från fastighetens mitt. Strax söder om fastigheten finns en registrerad fornlämning i form av en runsten (RAÄ 40) samt ett gravfält med stensättningar (RAÄ 38) (fig.2).

På de intilliggande fastigheterna Solberga 4:11 och Solberga 4:8 har flera stora undersökningar genomförts. Undersökningarna på Solberga 4:11 genomfördes under 1970-talet och

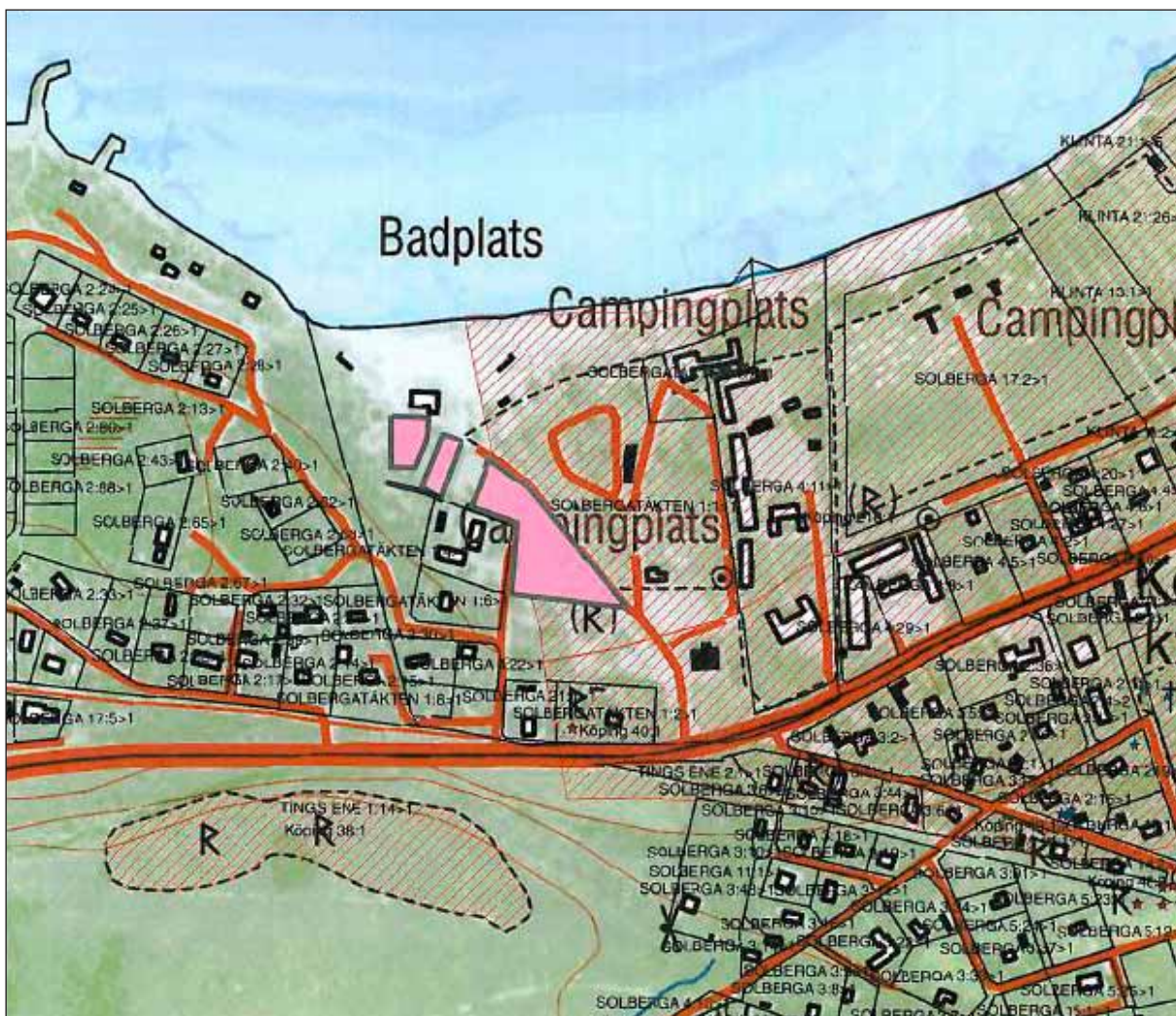

Fig.1. Förundersökningsområdet i Köpingsvik. Karta från Länsstyrelsen i Kalmar.

var bland de mest omfattande som genomförts i samhället. Vid dessa påträffades det vikingatida/tidigmedeltida kulturlagret med ca 280 boplatzanläggningar av en mängd olika slag. Flera lämningar vittnade om områdets betydelse som hamnanläggning och förutom själva hamnlagunen med sina lämningar påträffades även den vikingatida/medeltida strandmuren som löpt längs med stora delar av kustremsan i Köpingsvik (se avsnittet Strandmuren).

Under 1990-talet gjordes flera undersökningar inom den vikingatida/tidigmedeltida boplatser i samband med byggnationer på fastigheten Solberga 4:8. Boplatsernas kulturlager påträffades på vissa ställen intakt, på andra var det omört. Förutom det 0,1-0,3 m tjocka kulturlagret framkom även en stor mängd an-

läggningar, det tidigare kända djupa avfallsdike, strandmuren, en fyndrik skelettgrav och brandgravar samt även härdar som härrör från äldre tidsperioder, bronsålder-förromersk järnålder. Från både avfallsdike och strandmur insamlades djurben som daterades. En av djurkäkarna som tillvaratogs för analys kom från ett schakt långt ner mot stranden på en nivå om ca 1,57 m över havet och kunde dateras till =955 +/- 110 e Kr (Schulze 2004:193).

Köpingsvik har inte bara en imponerande forntidshistoria att uppvisa. Platsen har också varit en välbesökt badort under lång tid. Redan under 1920-talet uppförde Wiktor A. Algurén det första pensionatet, Strandbaden, i Köpingsvik och i mitten av 1930-talet uppförde Sveabolaget badrestaurangen Sinus med bad-

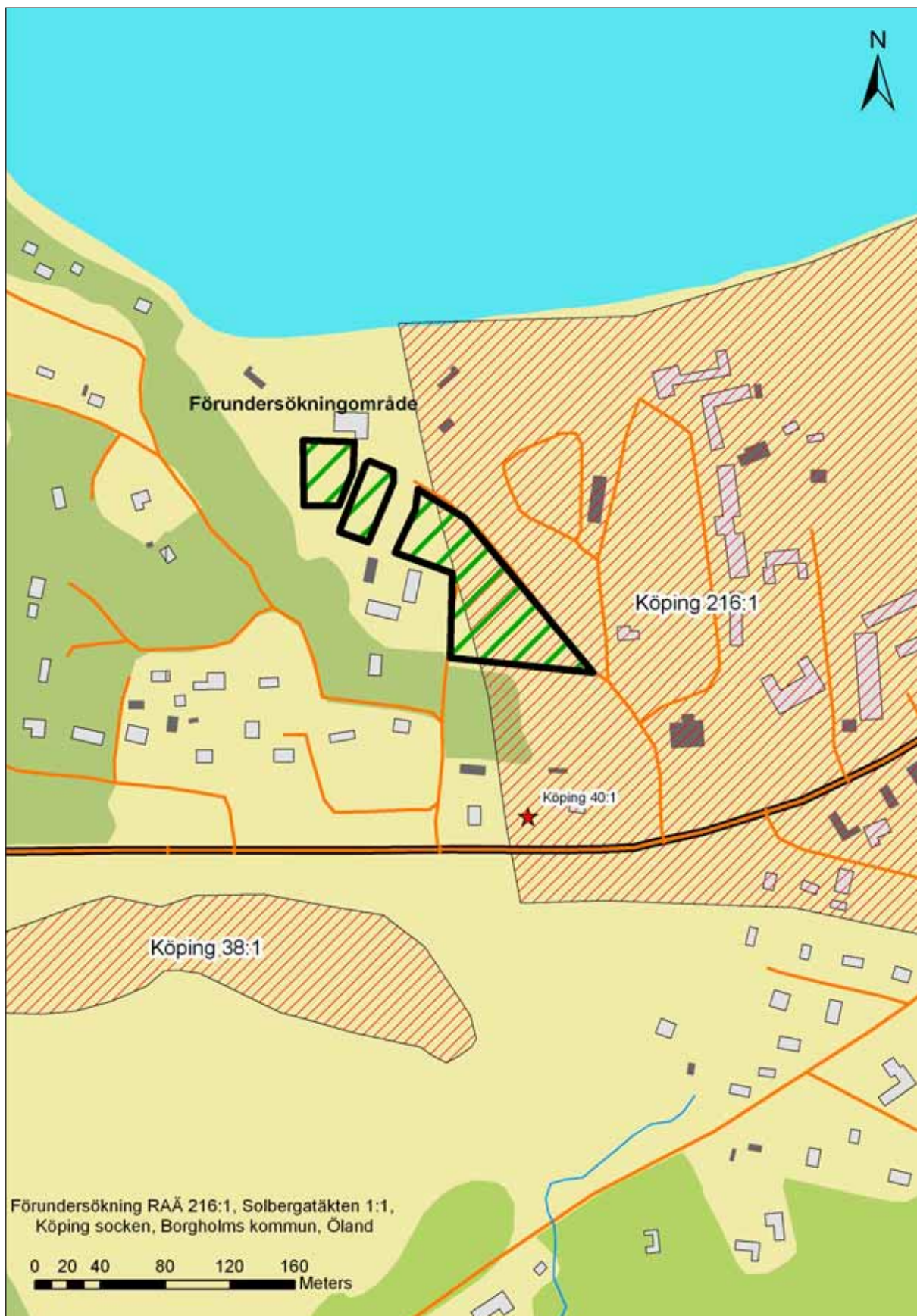

Fig 2. Förundersökningsområdet med närliggande fornlämningar.

Fig.3. Platser där strandmuren påträffats i samband med tidigare arkeologiska undersökningar. Källa: Köpingsviks-GIS.

hytter, brygga och hopptorn. De första åren avskärmades stranden med stängsel men när bilturismen utvecklades öppnades stränderna och campingplatserna byggdes ut för att kunna ta emot fler besökare (Engström 1986:191ff). Idag finns inte mindre än tre större campingplatser, varav en av dem ligger inom den här aktuella fastigheten, Solbergatäkten 1:1.

Strandmuren

Vid ett flertal arkeologiska undersökningar har rester av en mur påträffats som tycks ha löpt parallellt med kusten i sydsydvästlig-nordnordöstlig riktning (fig.3). Av spåren att döma kan man konstatera att den varit åtminstone ca 800 meter lång. Den sträcker sig från mitten av fastigheten Solberga 4:11 i sydväst vid bäcken (rester av den s.k. Prästerännilen, se under rubriken Det historiska kartmaterialet), till Klinta 20:1 i nordost där den påträffades redan hösten 1970 i samband med arkeologiska undersökningar. Här är muren som mest välbevarad och löper samman med landsväg 136. Mitt i samhället, vid Klinta 13:1, tycks dock ett stycke saknas (Schulze 2004:41-42, 58f).

Strandmuren är av skalmurstyp och materialet har varierat mellan vanlig gråsten och kalksten. Den har en dokumenterad bredd på ca 1,2 - 2,5 m och på vissa ställen har den en bevarad höjd på 0,6 m. Muren verkar följa 5-meterskurvan där den påträffats. Dateringen av muren var till en början osäker och eftersom den var så välbevarad och låg intill landsvägen togs den först för en vanlig stenmur eller en stensträng. Men på flera håll har det sedan visat sig att det vikingatida-medeltida kulturlagret har legat orört mot muren varför det har bedömts som sannolikt att muren hör till den vikingatida-tidigmedeltida boplatsfasen i Köpingsvik.

De mest kompletta undersökningarna, då stora delar av muren har tagits bort, gjordes 1975 och 1990 i samband med byggnationer på fastigheten Solberga 4:8 samt när smedjan på Klinta 18:1 byggdes ut 1979. Vid undersökningen 1990 påträffades muren med två parallellt gående sträckningar som låg på ca

Fig. 4. Strandmuren på Solberga 4:11, grävd 1990. Fotokopia Schulze 2004:59. Fotograf Birgitta Marnung, RAÄ.

2 - 12 m avstånd från varandra. Den nordligaste var en kraftig mur av större gråstenar medan den andra södra var en fortsättning på den välbyggda, smala kalkstensmur som tidigare påträffats vid undersökningar 1972 på den intilliggande fastigheten Solberga 4:11 (fig. 4). Bägge murarna var överlagrade av det vikingatida-tidigmedeltida kulturlagret.

I samband med undersökningarna på Klinta 13:1 framkom en 5x2,5 m stor ram, tolkad som ett bryggfundament, vilken sattes i samband med muren (som saknades här). I stenkonstruktionen påträffades ben som daterades med C¹⁴ till 215 e Kr och 670 e Kr. Dessa resultat medförde att framlidna Hella Schulze i sin stora rapportsammanställning från 2004 av grävningarna i Köpingsvik, gjorde en tolkning av strandmurens funktion och datering. Schulze menar att muren är alldeles för låg för att vara någon form av försvarsmur och att den snarare har haft ett praktiskt, vardagsnära syfte som har samband med havet – som vågbrytare eller kajskoning.

Vidare menar Schulze att det finns anledning att diskutera när muren kom till, att det finns möjlighet att muren är äldre än vikingatid, vilket ofta hävdas. Hon framhåller att den bitvis välbyggda skalmursteknik som muren är byggd i,

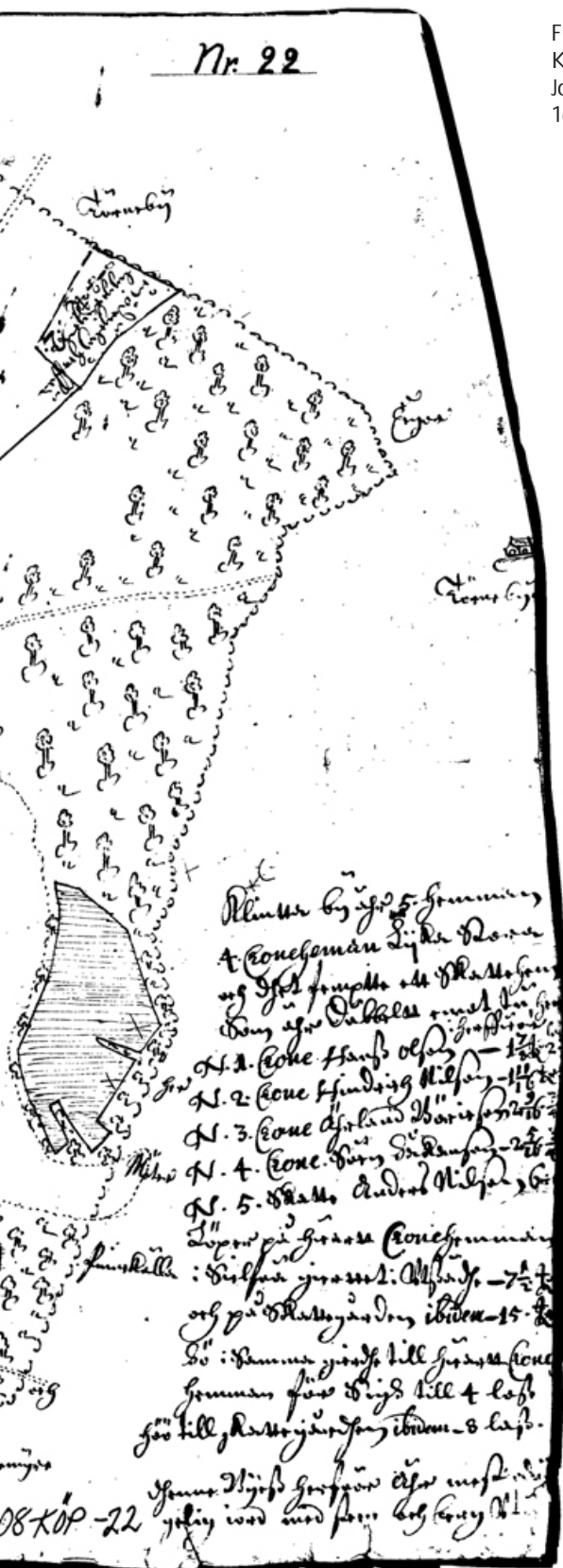

Fig. 5. Karta över Klinta by, ritad av Lars Johansson Salman år 1676. Lantmäteriet.

där stenarnas godsida lagts utåt för en jämn kant, finns dokumenterat från öns äldre järnålder. Detta tillsammans med dateringarna från den s.k. bryggan talar för att även Köpingsviks mur skulle kunna härstamma från järnålder. Att muren skulle härstamma från medeltid vill Schulze utesluta och hänvisar till Anna Hed Jakobsson som gjort flera jämförelser mellan vallen i Västergarn, på sydvästra Gotland, och ett antal liknande murar och vallar från vikingatid-tidigmedeltid, däribland Köpingsvik (Hed Jakobsson 1999). Hed Jakobsson menar att vallen i Västergarn tillhör en period äldre än vikingatid p.g.a. den teknik som använts vid bygget (Hed Jakobsson 1999:85f; Schulze 2004:60).

Det historiska kartmaterialet

För att kunna spåra äldre bebyggelse samt eventuella fornlämningar som borttagits eller förstörts i samband med exploatering i modern tid gjordes en översiktlig kartstudie av det historiska kartmaterialet för undersökningsområdet i samband med rapportarbetet. Syftet med kartstudien var också att försöka spåra eventuella förändringar i bruket av den del av undersökningsområdet som idag utgör själva campingområdet. Skiktningar i lagerföljden som kunde iaktas i vissa av schakten samt själva fastighetsnamnet, Solbergatäkten, gav anledning att anta att området under vissa perioder har stått öppet, som om området brukats som grus- eller sandtag. Då få skriftliga uppgifter från äldre tid om täktverksamhet på platsen finns så kan de historiska kartorna vara behjälpliga. För ändamålet har tre kartor använts; ägoinsmätning över Klinta by 1676, 1811 års delningskarta över Klinta sockens utmark och inägor samt enskifteskarta över Solberga utägor från 1820.

Vid en genomgång av kartmaterialet över Köpingsvik framgår snart att det finns få bevarade kartor över den del av området som kallas Solberga by. På den äldsta kartan över Klinta by från 1676 (fig. 5) framgår det att gränsen till Solberga by går strax norr om Köpings kyrka.

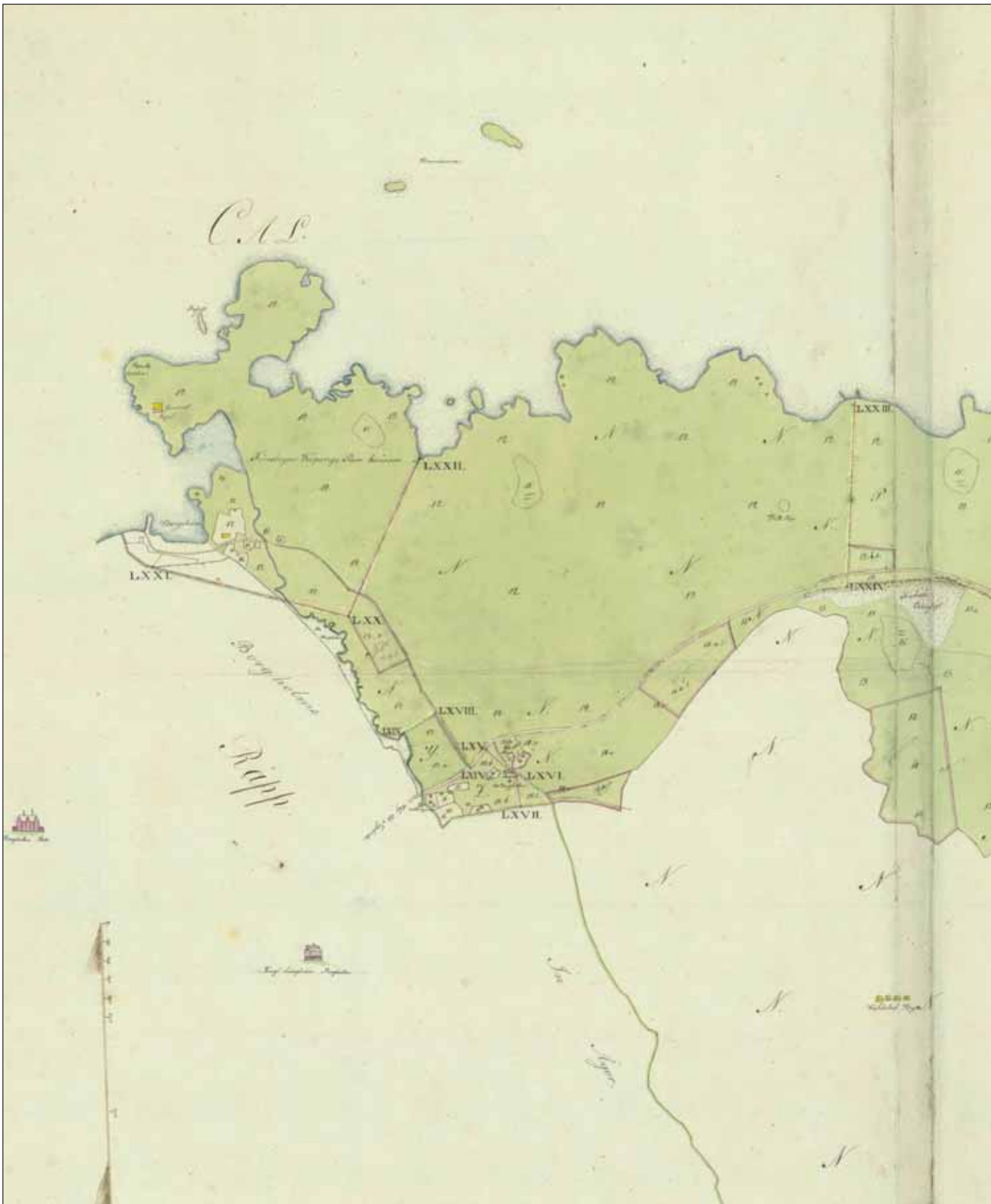

Fig. 6. Delningskarta över Klinta socken 1811. Lantmäteriet.

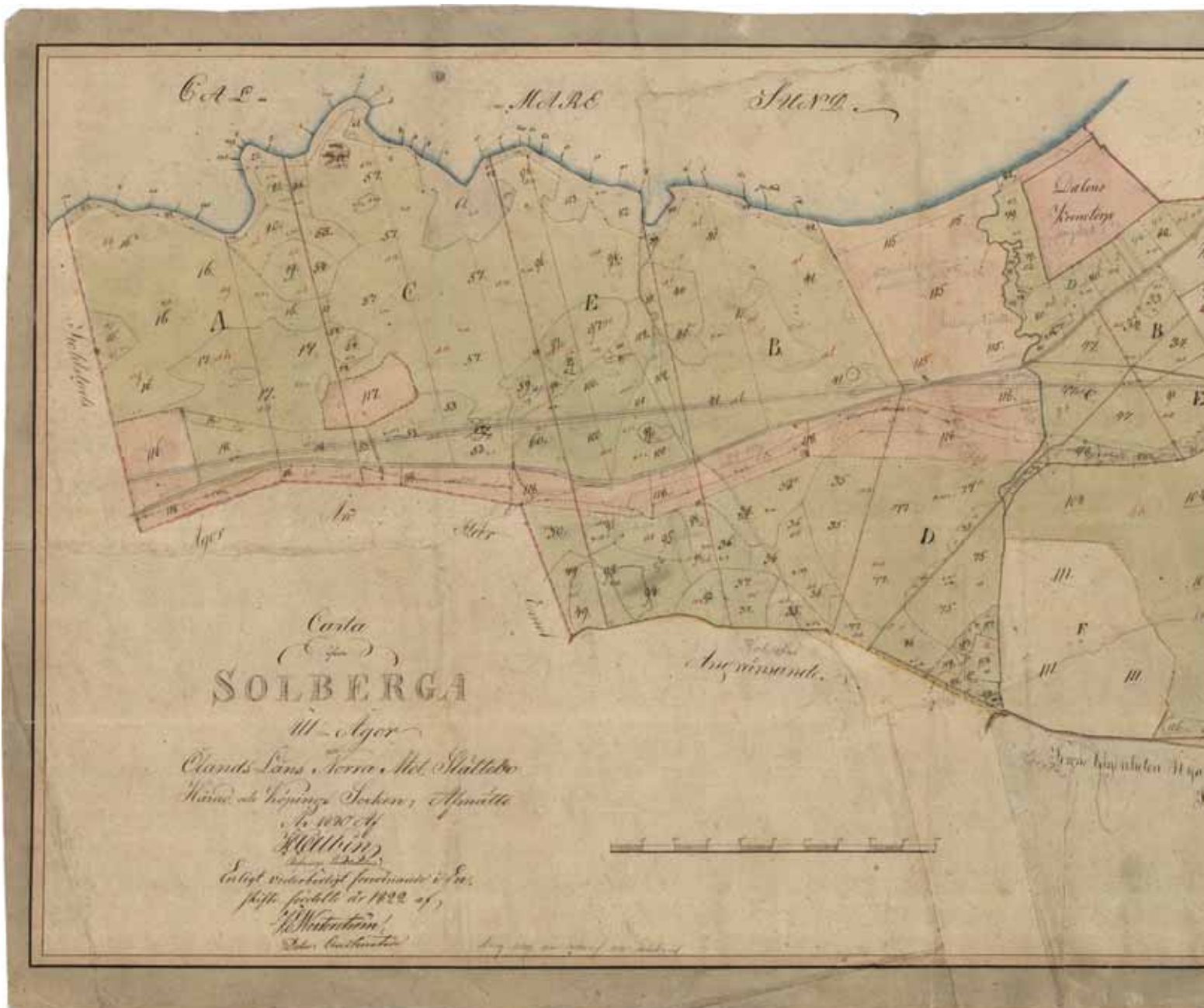
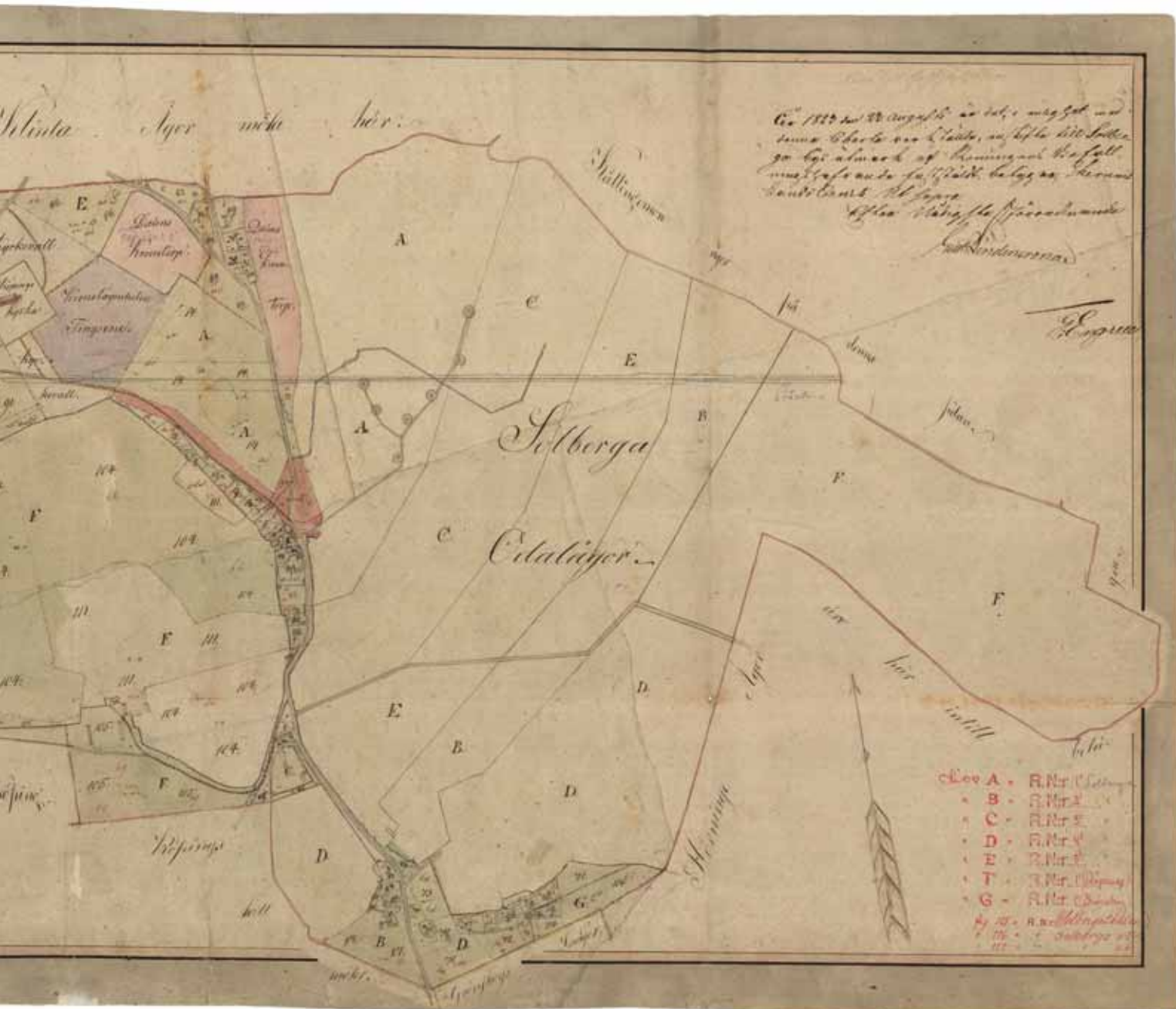

Fig. 7. Enskifteskarta över Solberga utägor 1822. Lantmäteriet.

Gränsen utgörs av vad som tycks vara en stensträng eller enklare stenvmur. Marken som närmast gränsar till Solberga bys utmarker, på kartan benämnd som nr 3 och 4, har varit kronojord men som 1676 löstes till skattejord av två brukare. Inga fornlämningar går dock att spåra i kartan.

Sedan saknas det bevarade kartor över Solberga by och användningen av marken till år

1811 då en delningskarta över Klinta socken ritas. I den kartan benämns området som idag utgör Solbergatäkten 1:1 som "odugligt sandtag". I förteckningen som tillhör kartan beskrivs det intilliggande området nr 12, vilket också utgör del av fastigheten idag, såsom "[...] utmark mellan landsvägen och sjön, söder om Prästerrännilen, mycket stenvbunden mark, grusjord" (fig. 6). Inga uppgifter om fornläm-

ningar i området finns på kartan eller i förteckningen.

På enskifteskartan över Solberga utågor från 1822 finns något mer utförliga anteckningar om marken. Det som idag utgör Solbergatäkten 1:1 motsvaras huvudsakligen av det område som är benämnt som nr 115 samt delar av nr 41 och 118 på kartan (fig. 7). I förteckningen beskrivs nr 115 som "Allmänt sandtag

för socknen" och ytan väster om sandtaget nr 41 beskrivs som dålig betesmark. Nr 118 går ihop med nr 115 vid landsvägen i söder och uppges vara socknens stenbrott. På den något äldre kartan över Klinta och Egby socken från 1830, vilket är den sista bevarade kartan där uppgift om Solbergamarkens bruk finns med, står området fortfarande beskrivet som "sandtag" (fig. 8).

Genomförande

Förundersökningen inleddes med en metall-detektoravsökning av undersökningsområdet (se fullständig rapport, bilaga 1). Ansvarig för undersökningen var Jonas Paulsson, arkeolog och metalldetekteringsexpert, som har stor erfarenhet av liknande undersökningar.

Först gjordes en provdetektering av matjordslagret i undersökningsområdets sydvästra del. Omgående stod det klart att mängden recent material från det senaste seklets användning av området som badplats och camping var så stort att det var omöjligt att identifiera metaller från äldre tidsperioder i matjordslagret. Därför beslutades det att ett nytt försök till avsökning skulle göras i de schakt som togs upp i samband med förundersökningen vilket också gjordes. Alla metallföremål kontrollerades eller markerades för framgrävning senare under förundersökningen.

Förundersökningsytan delades naturligt upp i tre delar genom dels den tennisbana som återfinns i områdets nordvästra del, dels genom den gångväg som leder från parkeringen i områdets sydöstra del och ner mot stranden (se fig. 2). Det sydligaste delområdet utgjordes av en gräsplan som gränsade i väster mot husbebyggelse och i

öster mot den nämnda gångvägen. Den mellersta ytan utgjordes av en tallbeväxt del av själva strandområdet som låg mellan tennisbanan och gångvägen. Den sista ytan sträckte sig mot nordväst och utgjordes av sandstrandens övre delar. Den avgränsades mot nordväst av ett inhägnat poolområde med vattenrutschbana och i sydväst av gångvägen (fig. 9).

Totalt grävdes 11 schakt inom den ca 4 400m² stora ytan. Samtliga schakt var mellan 10-20 m långa och 1,5 m breda. Schakten för-lades med ett intervall om ca 15 m. I ett urval av schakten djupschaktades det för att på så sätt kunna fastställa att överlagring av flygsand inte hade skett. Schakten dokumenterades, fotograferades och mättes in med GPS (se schaktbeskrivningar bilaga 3).

När indikationer på arkeologiska lämningar påträffades markerades dessa, fotograferades och mättes in med GPS. Anläggningarna snittades och grävdes till 50 % för att kunna bedöma karaktär och tidsställning. I ett urval av schakten grävdes rutor i färgningar som eventuellt kunde utgöra fornlämning. Totalt grävdes 2 rutor. Även dessa dokumenterades och mättes in med GPS.

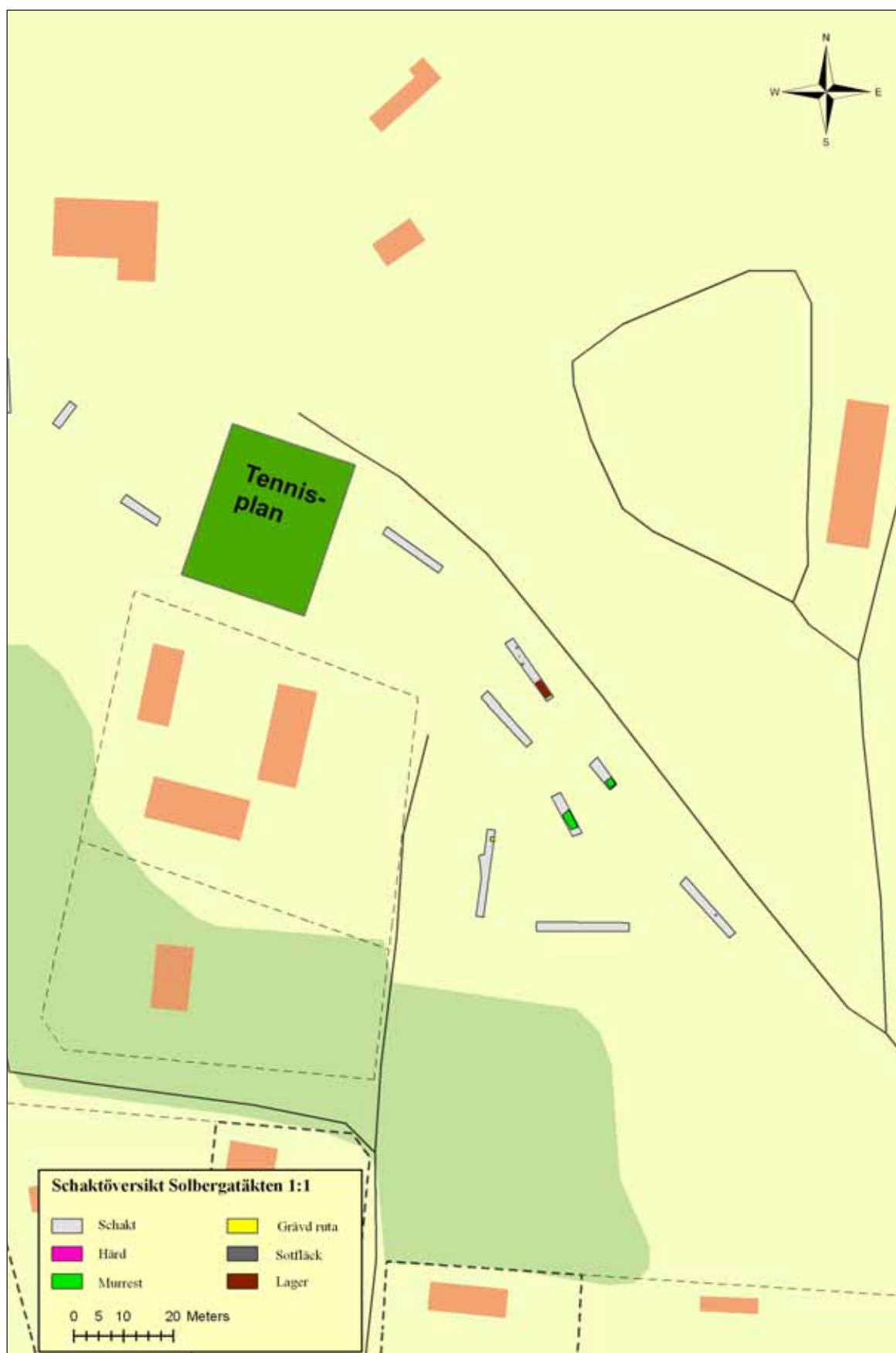

Fig. 9. Schaktkarta Solbergatäkten.

Resultat

Endast i den sydvästra delen av undersökningsområdet framkom anläggningar och fynd som var av arkeologiskt intresse. I flera av schakten kunde man här iaktta ett övre lager av kalkstensflis och kalkkross direkt under grästorven. Sannolikt har det under en tidigare period funnits en stenlagd gång eller liknande som sedan har lagts över med gräs. Ett urval av schakten undersöktes med metalldetektor vid olika nivåer vilket resulterade i ett fåtal metallfynd, i huvudsak järnföremål. Samtliga var svårt påverkade av korrosion varför ingen bedömning av typ eller tidsställning kunde göras på plats i fält. Tre av föremålen lämnades in till 1:e konservator Max Jahrehorn vid Kalmar läns museum för röntgen och bedömning (se konservatorsrapport, bilaga 2). Resultaten av undersökningen visade att de tre järnföremålen var inbäddade i kraftiga korrosionskrustor. Ett av föremålen kunde eventuellt tolkas vara en kniv, men tidsställning gick inte att fastställa (fig.10). De andra två var i så dåligt skick att det inte gick att bestämma vad de varit.

I schakten närmast parkeringen (schakt 1 och 6) fanns ett bärlager av grått sandigt grus lagts direkt under markytan och under detta fanns ytterligare ett lager med rödaktigt, finkrossat stengrus. I schakt 1 framkom en sotig, hårdliknande anläggning (A100) ca 0,8 m under markytan. Denna var rund i formen, ca 0,5 m diameter (fig. 11). Anläggningen snittades och grävdes till 50 % men kunde inte följas till någon djupare nivå (fig. 12). Schaktet

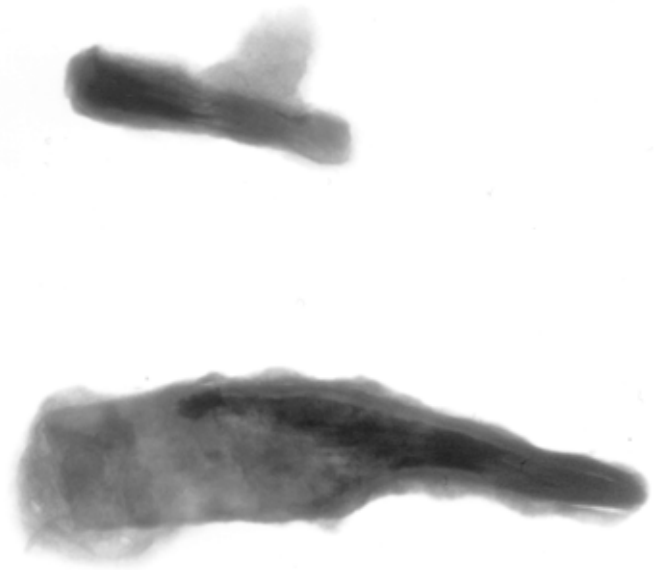

Fig. 10. Stavliknande föremål överst, under denna del av möjlig kniv. Röntgenbild. Foto: Max Jahrehorn, KLM.

metalldetektorundersöktes men inga föremål påträffades.

I det understa lagret i schakt 3 påträffades några sotiga mörkfärgningar av diffus karaktär (A101, 102, 103) (fig. 13-15). Av dessa snittades och undersöktes A102 till 50 %. Denna anläggning hade en kraftig svart sotlins som yttre avgränsning men kunde efter grävning inte följas ner till mer än max 0,05 m (fig. 16). Även detta schakt avsöktes med metalldetektor, vilket resulterade i enstaka fragment av järn. I detta schakt grävdes också en ruta men inga ytterligare föremål framkom.

Fig. 11. A100, schakt 1. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 12. A100, grävd till 50 %. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig.13. A101, schakt 3. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 14. A102, schakt 3. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 15. A103, schakt 3. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 16. A102, grävd till 50 %. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig.17. Lagerföljden i schakt 4. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 18. Schakt 2 med stenpackningen i botten. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 19. Lagerföljden i schakt 2 med stenpackningen i botten. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Lagerföljden i schakt 4 var förhållandevis rörligt. Det fyndförande lagret som påträffats i schakten tidigare återfanns inte här. Lagrens stratigrafi och färg antydde att denna del av undersökningsområdet under viss tid har varit föremål för någon form av täktverksamhet. Möjligen kan ytan ha stått öppen under vissa perioder och fyllts igen av väder och vind (fig. 17). I botten av det tredje lagret, på ca 0,4 m djup, påträffades en brännvinsflaska och i lager 4, på ca 0,6 m djup, en reklamskylt för Pommac i gult och rött (fig. 25). Skylten var oval i formen, svagt kupad med mörkblå text. Trots rost, vissa skavanker och avskavd färg var den i förhållandevis gott skick. Inga andra fynd eller anläggningar av antikvariskt intresse påträffades i övrigt i schaktet.

Eftersom lagerföljden på några ställen var svårtolkade djupschaktades det för att fastställa att inga lämningar överlagrats av flygsand eller liknande. I schakt 2 visade det sig att ca 1,8 m

Fig. 20. Rester av den vikingatida-tidigmedeltida strandmuren? Schakt 2. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig. 21. Stenpackningen återkom i schakt 5. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

under markytan, i botten av ett 1 m djupt, homogent khaki-vitt sandlager, framkom en samling gråstenar vilka formade en gles packning (fig. 18-20). Stenarna var mellan 0,3 - 0,5 m i diameter. Bland stenarna påträffades flera djurben vilka tillvaratogs för datering. En liknande stenpackning påträffades sedan även i schakt 5, på ett djup av 1,7 m under nuvarande markyta. I likhet med schakt 2 överlagrades lämningen av flera olika skikt där den glesa stenpackningen blev synlig i botten av ett 0,65 m djupt khaki-vitt sandlager (fig. 21). Även här påträffades djurben mellan gråstenarna i packningen vilka tillvaratogs för datering.

I samband med fältarbetet gjordes en enkel genomgång av tidigare undersökningar i närområdet med syftet att spåra var rester av den vikingatida/tidig medeltida strandmuren som löpt längs med Köpingsviken påträffats. Det närmaste visade sig vara inom den intilliggande fastigheten Solberga 4:11. Därför väcktes tankar om att konstruktionen som hittats i samband med den pågående förundersökning-

en skulle kunna vara rester av samma mur. För att ta reda på om idén om att det skulle vara strandmuren som påträffats var trolig skickades några av de djurben som hittades mellan stenarna till ¹⁴C- analys för datering.

Analys

Sammanlagt skickades två prover bestående av djurben, ett från vardera schaktet där den förmodade strandmuren påträffats (S2 och S5), till Ångströmlaboratoriet i Uppsala för analys. Resultaten visar att djurbenen som insamlades från schakt 2 (S2), d v s det schakt som låg närmast gångvägen i väst, kan dateras till ca 120-260 e Kr (fig.22). Detta motsvarar tiden för romersk järnålder (ca 1 e Kr – 325 e Kr). De ben som insamlades från det intilliggande schakt nr 5 (S5) uppvisade dock en annan tidsställning (fig.23). Benen från detta schakt daterades till mellan 780-990 e Kr, vilket motsvarar vendeltid/vikingatid (vendeltid ca 550-800 e Kr, vikingatid ca 800-1050 e Kr).

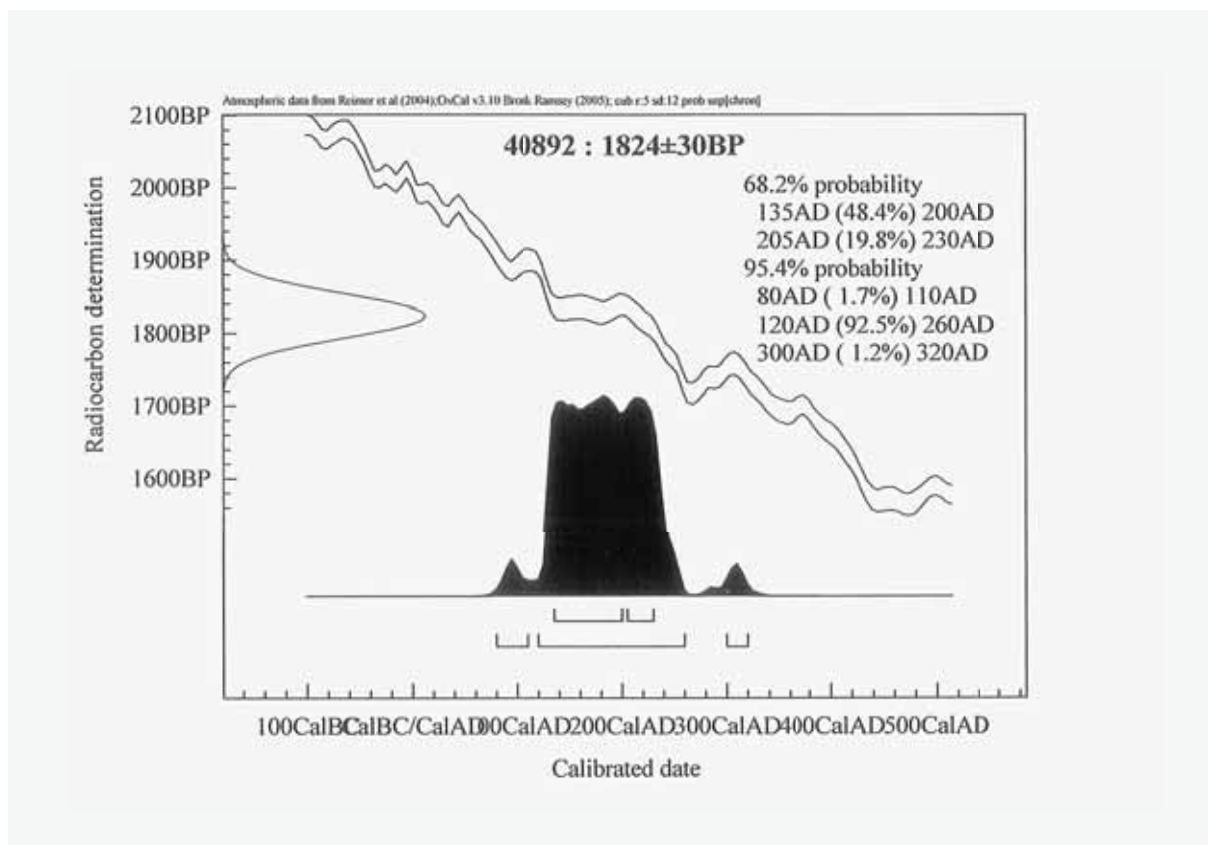

Fig. 22. Analysresultat för djurben från schakt 2. Ängströmlaboratoriet i Uppsala.

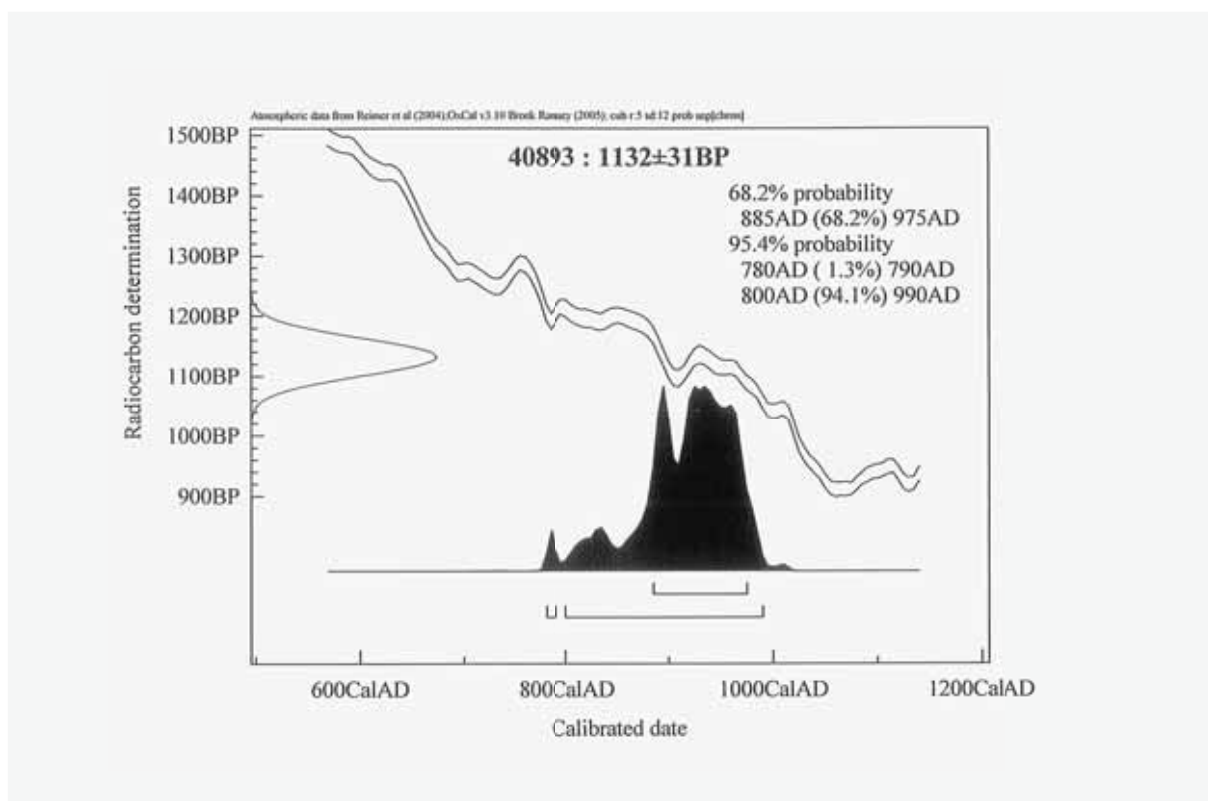

Fig. 23. Analysresultat för djurben från schakt 5. Ängströmlaboratoriet i Uppsala.

Tolkning och åtgärdsförslag

Området har varit påverkat av lång tids bruk vilket schaktens stratigrafi vittnar om. Kartmaterialet som studerats i samband med rapportarbetet avslöjar att den del av Köpingsvik som fastigheten Solbergatäkten 1:1 idag ligger inom, har nyttjats under lång tid som sandtag för socknen. Marken har varit svår att bruka och på vissa kartor benämns den som oduglig. Uppgifterna i kartorna bekräftar misstanken att man bedrivit täktverksamhet på platsen, då främst i undersökningsområdets norra delar. Hur länge man har tagit sand och grus är svårt att bedöma men den yngsta kartan med en liknande uppgift är enskifteskartan från 1820. Närmare 100 år senare uppförs badrestaurangen Sinus här och möjligen har man frångått täktverksamhet på platsen när ett större intresse för badortsliv växte fram under det tidiga 1900-talet.

I ett av schakten påträffades en reklamskylt i emalj (fig. 25). Enligt uppgift från Anna Zeuthen på Centrum för Näringslivshistoria kan typen dateras till åren mellan 1930-1940 (Anna Zeuthen via mail 2011-01-25). I boken *Tunga Varumärken – Svenska reklamskyltar i plåt och emalj 1890-1960* (2010) lämnar författaren och experten på leksaker och tekniska föremål, Peter Pluntky, följande uppgifter om Pommac-skylden:

Storlek: 435x295

Form: kupad

Tillverkare: Emaljskyltsfabriken Svea, Fritsla.

Årtal: 1930-1940-tal

Övrig info: Förekommer även dubbelsidig

med vinkelfäste i strl 650x425 mm och i plan strl 930x600 mm. Denna logotype inregistrerades 1930 av AB Fructus fabriker i Stockholm. Även tillverkad av Sprakareds emaljverk i Kinna samt AB Ankarsrums emaljverk (Pluntky 2010:186).

Det är således sannolikt att vi genom fyndet av Pommac-skylden fått en liten, men unik ögonblicksbild av Köpingsviks tidiga liv som badort. Skylden kan dateras till en period då Köpingsvik fick sin första badrestaurang och då man byggde ut badplatsen med badhytter, bryggor och hopptorn (fig. 24). Kanske prydde just den här skylden den nya badrestaurangens vägg?

Rester av strandmuren?

Stenpackningen som framkom i två av schakten i undersökningsområdets södra del kan med sannolikhet vara delar av den vikingatida-tidigmedeltida strandmur som påträffats vid tidigare undersökningar i Köpingsvik. Murresterna framkom på en nivå som till viss del överensstämmer med den höjd över havet som muren tidigare påträffats på runt om i Köpingsvik, d v s ca 5 m ö h. Tidigare undersökningar har visat att muren varit av skalmurstyp och materialet varierat mellan kalksten och större, runda gråstenar. Eftersom materialet i den nu påträffade, något glesa, stenpackningen utgjordes av större, runda gråstenar hålls det för troligt att det rör sig om rester av strandmuren som nu framkommit.

Fig. 24. Köpingsviksbadet 1930-tal. Foto KLM.

Fig.25. Pommac-skylten. En påminnelse om Köpingsviks långa historia som badort. Foto: Nicholas Nilsson, KLM.

Fig 26. Karta visande den tolkade mursträckningen.

¹⁴C-analysen av de djurben som påträffades bland murstenarna visade ett resultat som till viss del kan tolkas som ett bekräftande av att det är strandmuren från vikingatid/tidigmedeltid som hittats vid undersökningen. Dels pekar resultaten på romersk järnålder, ca 120-260 e Kr, dels vikingatid ca 800-990 e Kr. Det är intressant att notera att resultaten från denna förundersökning hamnar inom samma dateringar som resultaten från ¹⁴C av djurben från bl. a Solberga 4:8 och Klinta 13:1 gav vid undersökningarna på 1970- och 1990-talet. Även här daterades benen till romersk järnålder (215 e Kr), vendeltid (ca 670 e Kr) och vikingatid (ca 955 e Kr).

I samband med rapportarbetet gjordes ett försök att följa strandmuren mot sydväst genom att upprätta en karta över var muren har påträffats samt med en tolkad sträckning av muren längs med Köpingsviken. Kartan visar att sträckningen bör ha haft en svagt rundad form som har löpt jämnt längs med Köpingsviks buktens form (fig. 26). Om det är strand-

muren som påträffats i samband med denna förundersökning så bör den framkomna delen utgöra den sydvästligaste sträckan på muren. Den ligger i så fall dessutom inom den hittills fastställda begränsningen av den fasta fornlämningen Raä 216 men möjligheten att murens sträckning har fortsatt ytterligare mot sydväst går inte att utesluta. Det innebär att om exploatering kommer på fråga vidare mot sydväst bör möjligheten att påträffa ytterligare rester av strandmuren uppmärksammas.

Den vikingatida-tidigmedeltida strandmuren är i sig en viktig del i kartläggningen av Köpingsviks forntida historia. Resultaten från förundersökningen bör ge en god grund för vidare beslut i ärendet men då inga övriga lämningar eller fynd av antikvariskt intresse påträffades i samband med förundersökningen ser Kalmar läns museum inga skäl till att förorda en fortsatt arkeologisk undersökning inför den här planerade exploateringen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beslutar om vidare åtgärder.

Referenser

- Engström, Y. 1986. Köping som sommarort.
I: *Boken om Köping och Egby socknar*.
Köping-Egby hembyggsförening. Ölands-
tryckarna AB.
- Hed Jakobsson, A. 1999. *Staden Västergarn?*
Västergarnsstudier. Projekt Uppdragsarke-
ologi. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Pluntky, P. 2010. *Tunga Varumärken – Svens-
ka reklamskyltar i plåt och emalj 1890-
1960*. Stockholm.
- Schulze, H. 2004. *Köpingsvik på Öland – 30
undersökningar 1970-1994*. Kalmar läns
museums rapportserie 2004:2. Kalmar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-1970-10

Kalmar läns museums dnr: 33-202-10

Projektnummer KLM: 10/42

Uppdragsgivare: P & E Perssons Camping och Utveckling AB,
Box 53, 391 20 Kalmar

Landskap: Öland

Kommun: Borgholm

Socken: Köping

Fastighet: Solbergatäkten 1:1

Fornlämningsnr: 216

Ekonomisk karta: 5h1a

X koordinat: 6306246

Y koordinat: 1555093

M ö h: 5-10 meter

Fältarbetstid: 48 tim

Antal arbetsdagar: 3 dagar

Maskintid: 24 tim

Personal: Ulrika Söderström, Nicholas Nilsson

Foto, Du nr: Du 170

Fynd nr: -

Fynd: Samtliga fynd har kasserats.

Analyser: Göran Possnert/Ångströmlaboratoriet, Uppsala (¹⁴C)

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: GPS/RTK

Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem RT90 2,5 gon
V och RH70.

Bilagor

Detekteringsrapport

Metalldetektorundersökning i samband med arkeologisk förundersökning på fastigheten Solberga 4:29 i Köping socken, Borgholms kommun, Kalmar län.

Metalldetektor som användes: Modell: C-Scope CS-1220-XDP. En mycket känslig metalldetektor som med mätar- och ljudsignal registrerar magnetiska olikheter i undergrunden ner till ett största djup av ca 30 cm.

Undersökningen:

Arbetsmetod och utförande: Först gjordes en provdetektering av matjordslagret. Mängden recent material från senaste seklets aktiviteter på området gjorde det omöjligt att undersöka matjorden efter metaller från äldre tidsperioder. Detektering utfördes på olika nivåer i de schakt som togs upp vid förundersökningen. Alla metallföremål kontrollerades eller markerades för framgrävning senare under förundersökningen.

Detekteringssituationen: (fysiska faktorer som kan påverka detekteringsresultatet) – Stora mängder recent material gjorde det omöjligt att undersöka matjordslagret. Arbetet utfördes vid meteorologiskt gynnsamma förhållanden.

Källkritik: Generellt omfattade detekteringen fr.a. de undersökta lagrens övre delar. De kan därför inte betraktas som totalgenomsöka.

Jonas Paulsson
Arkeolog och metalldetekteringsspecialist

Behandlingsrapport

MJ

Id.nr: K10-320

Ort / Anläggning: Köpingsvik, Öland

Fynd nr:
Kons nr:

Kontaktperson: Ulrika Söderström

Kons. in: 2010-10-28
Kons. ut: 2010-11-03

Föremål: Föremål av järn

Material: Fe

Antal: 3 f.nr

Mått:

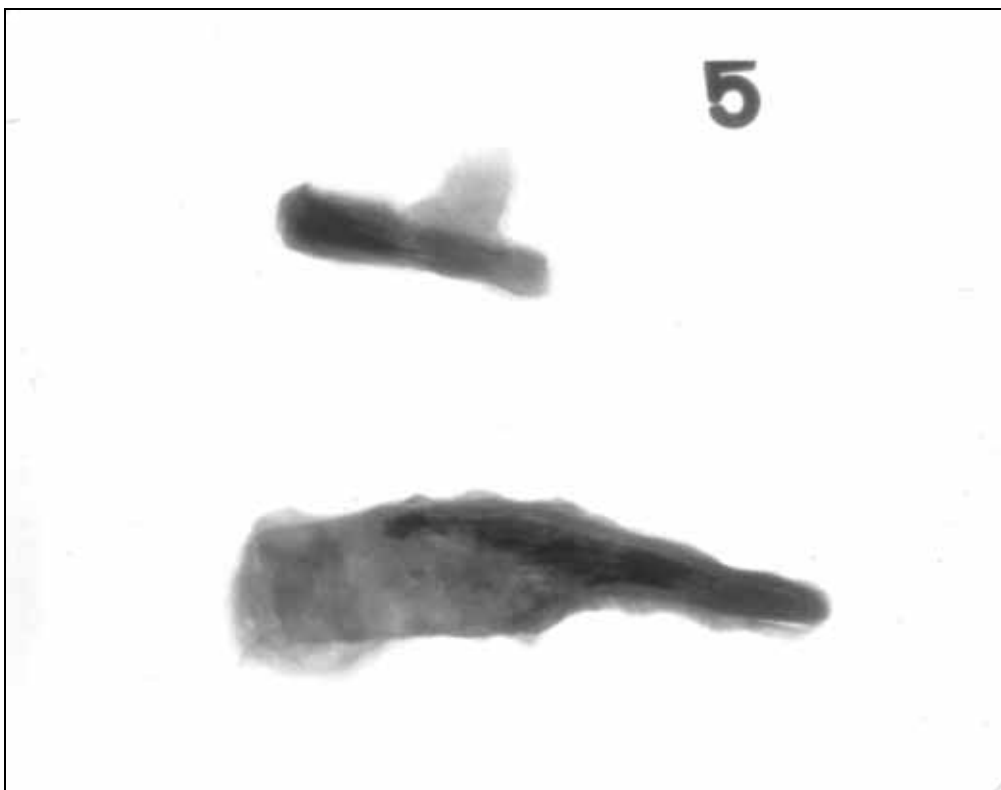
Vikt in:

Vikt ut:

Foto:

Behandling:

Röntgen av tre föremål inbäddade i kraftiga korrosions kruster.

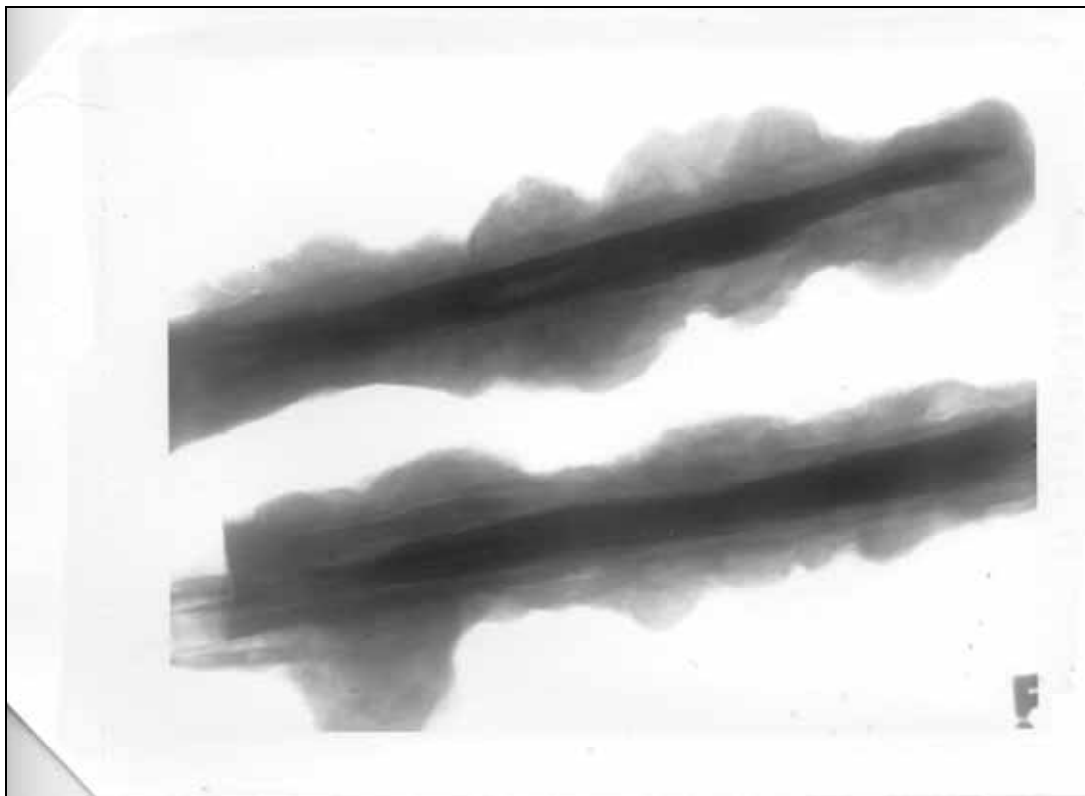
Stavliknade föremål överst i bild, under detta en möjlig kniv, del av.

Behandlingsrapport

MJ

Id.nr: K10-320

Ämne av järn, ten?

Materialet har röntgats med Andrex, 150kV, 4,5 mA, 4min.
Röntgenfilm typ Polaroid 55.

Schaktbeskrivning

Schakt 1.

0,8 m djupt. Fem lager, en anläggning.

1. Bärlager av grått sandigt grus. 0,25 m.
2. Rödaktigt, alunfärgat finkrossat stengrus. 0,1 m.
3. Svartgrå äldre vegetationshorisont. 0,15 m.
4. Gråbeigt sandlager med inslag av järnutfällning. 0,15 m.
5. Grått sandlager. 0,17.

I botten av lager 5 kom en härdliknande anläggning (A100). Denna ligger i beige-grå sand. Metalldetektorundersökt.

Schakt 2.

1,8 m djupt. Fyra lager. En anläggning.

1. Vegetationsskikt. 0,02m.
2. Kahkifärgat sandlager, 0,25m. Mycket tunna skikt av en något mörkare nyans i toppen och mellersta delen av lagret.
3. Gråbeigt lite grövre sandlager, 0,2 m. Beigt med inslag av järnutfällning.
4. Homogent khaki-vitt sandlager, 1,0 m. Mindre spår av järnutfällning. I botten av detta kom stenar vilka formar en gles packning.

Schakt 3.

1,3 m djupt. Fem lager. Tre anläggningar.

1. Grövre skikt av kalksten och kalkkross. 0,2 m.
2. Beigt sandlager med små lagerskikt inom. 0,42 m.
3. Brunbeigt sandlager. 0,13 m.
4. Gråsvartbrunt, något grövre, lager. Innehåller tydlig järnutfällning. Fyndförande. 0,1 m.
5. Khakibeigt, grusigt, sandlager. 0,32 m.

I botten av lager 5 kom sotiga mörkfärgningar vilka var något diffusa (A101, 102, 103). Lager 4 lämnades kvar i den sydöstra delen av schaktet. Lager 4 finns i hela schaktet men lager 5 tunnare ut åt nordväst. Metalldetektorundersökt. Enstaka fragment av järn.

Schakt 4.

1,8 m djupt. Åtta lager.

1. Gråbrunt sandigt vegetations lager. 0,1 m.
2. Brun matjordslager, 0,07 m.
3. Beigt sandlager. 0,09 – 0,17 m.
4. Brunbeigt matjords färgar lager. Lager inom detta skikt boldar ett "tigerkaks"-aktigt mönster. Lagret var mer homogent färgat mot botten. 0,15-0,20 m.
5. Ljusbrunbeigt sandlager. 0,07 m.

6. Khakiberigt sandlager. 0,55 m.
7. Järnorange hårt packat sandlager med större sten, 0,15 m stora. Kraftig järnutfällning. 0,1 m.
8. Beigegrå lera.

Rörigt schakt. Det fyndförande lagret från föregående schakt återfanns ej här. Tåktverksamhet verkar ha bedrivits i den norra delen. Lagrens stratigrafi och färg antyder att en yta kan ha stått öppen och sedan fyllt igen av väder och vind.

I botten av lager 3 påträffades en brännvinsflaska och i lager 5 påträffades en Pommac-skylt.

Schakt 5.

1,7 m djupt. Fem större lagernivåer. En anläggning.

1. Vegetationsskikt med grå sand . 0,25 m.
2. Khakigrått sandlager med inslag av järnutfällning. 0,25 m.
3. Beigegrått flammigt sandlager. 0,35. Fyndförande. 0,3 m.
4. Khaki-färgat sandlager. Inom lagret syns tunna skikt av mörkare skikt. Relativt poröst. 0,65 m.
5. liknade lagret ovan men var mycket fastare och innehöll flera tunna mörkare skikt. Dessa skikt överlagrar A105 som ligger i botten. Absoluta botten av lagret var rostfärgat och låg som skivor.

Schakt 6.

1,2 m djupt. Sex lager.

Schaktet delas på mitten av ett parti med större stenar. I den västra delen av schaktet var lagerföljden ”tigerkaks”-formad vilket tolkades som att området legat öppet. I den östra delen var lagerföljden mer normal.

Profil i väster

1. Vegetation med kalkkross, alunfärgat. 0,2 m.
2. Tigerkaks-lagr. Flera olika mindre och större lager. Fynd påträffat med metalldetektor i profilen. 0,5 m.
3. Gråbeigt gruslager. 0,25 och nedåt.

Profil i öster.

1. Vegetationsskikt med kalkkross och större bitar av kalksten. 0,25 m.
2. Brun matjordsaktigt sandlager. Gammalt vegetationsskikt? 0,15 m.
3. Gråbrunt sandskikt. 0,07 m.
4. Mörkgråttbrunt sandlager. 0,13 m.
5. Khakifärgat sandlager med inslag av mindre mörkare stråk. 0,38.
6. Gråbeigt gruslager. 0,2 och nedåt.

Schakt 7.

1,3 m djupt. Sju lager.

1. Vegetations- och marjordsskikt. 0,18 m.
2. Brungrått sandigt lager som var flerskiktat mot botten och med mörkare skikt. 0,15 m.
3. Grått sandigt lager. 0,1 m.

4. svartgrått sandlager. Diffust mot botten. Fynd påträffat med metalldetektor. 0,1 m.
5. Khakifärgat sandlager. 0,6 m.
6. Gråbrunsvart grusigt lager. 0,3 m.
7. Orangefärgad sandig lera. 0,04 och nedåt.

I den mellersta delen av schaktet kom väldigt stora stenar.

Schakt 8.

1,7 m djupt. Sju lager.

1. Vegetationsskikt. Brun sandig marjord. 0,13 m.
2. Beige sandlins. 0,05 m.
3. Rödbrunnt lager med kalkkross och större bitar av kalksten. Mycket kompakt. 0,25 m.
4. Khakifärgat sandlager. 0,42 m.
5. Gråbeigt sandlager med inslag av järnutfällning. Mot botten var lagret mörkare, lite svart på sina ställen. 0,35 m.
6. Khakifärgat sandlager. 0,35.
7. Khakigrått sandlager. Mer kompakt än lager 5. 0,25 m.

Lager 5 är samma lager som varit fyndförande i andra schakt. Metalldetektering utfördes i flera nivåer i detta lager. Inga fynd. Lagret fanns i hela schaktet.

Schakt 9.

1,2 m djup. Tre lager.

1. Mycket tunt vegetationslager. Bitvis något tjockare där trädrötter vuxit. 0,02-0,06 m.
2. Khakifärgat sand med flammiga områden av järnutfällning. 1,0 m.
3. Blekfråtvit sandlager. 0,2 m.

Schakt 10.

1,3 m djup. Fyra lager.

1. Khakifärgat sandlager. 0,35 m.
2. Flammigt fråbrunt humuslager med insprängda stråk av sand. Troligen en äldre markhorisont. 0,3 m.
3. Blekgråkhakifrägd sand. 0,6 m.
4. Blekgråvit kompakt sand. 0,03 och nedåt.

Schakt 11.

1,3 m djup. Fyra lager.

1. Khakifärgat sand. 0,45 m.
2. Gråbrun munös sand. Skarp kant i mellersta delen som anger toppen på äldre markhorisont. Gradvis försvinner den nedåt. 0,2 m.
3. Khakigrå sand med viss järnutfällning. 0,65 m.
4. Blekgråvit kompakt sand. Inslag av lera. 0,05 och nedåt.

Fotolista digitala bilder

Landskap: Öland
Socken: Köping
Fastighet: Solbergatäkten 1:1

Arkeologisk förundersökning 2010

DU 173

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Översiktsbild Uo, yta 3 vid stranden.	Ö	2010-10-21
2	Översiktsbild Uo, mot yta 2-3. Gångvägen som delade de båda ytorna i mitten.	SV	2010-10-21
3	Översiktsbild Uo, yta 2 med tennisbanan i bakgrunden.	V	2010-10-21
4	Översiktsbild Uo, yta 1.	NV	2010-10-21
5	Översiktsbild Uo, yta 1.	NO	2010-10-21
6	Schakt 1. Lagerföljd samt A100.	NV	2010-10-21
7	Schakt 1. A100.	N	2010-10-21
8	Schakt 1. A100 snittad.	N	2010-10-21
9	Schakt 2. Resterna av den vikingatida/tidigmedeltida strandmuren. A104	V	2010-10-21
10	Schakt 2. Muren med de stratigrafiska lagren ovanför. A104	V	2010-10-21
11	Schakt 2. Tydliga lagerföljder i schaktkanterna. Muren väl synlig i botten. A104	S	2010-10-21
12	Schakt 2. Lagerföljder och mur i botten. A104	V	2010-10-21
13	Schakt 2. Det mörkare, fyndförande lagret synligt.	V	2010-10-21
14	Schakt 3. Lagerföljder med det mörkare, fyndförande lagret i mitten.	Ö	2010-10-21
15	Schakt 3. A101	N	2010-10-21
16	Schakt 3. A102	N	2010-10-21
17	Schakt 3. A103	N	2010-10-21
18	Schakt 3. Rutgrävning i schakt 3.	N	2010-10-22
19	Schakt 3. A102 snittad och undersökt.	N	2010-10-21
20	Schakt 4. Tydliga stratigrafiska lager.	SV	2010-10-21
21	Schakt 4. Distinkt, mörkt lager med varierat djup påträffades.	SV	2010-10-21
22	Schakt 4. Lagerföljden.	SV	2010-10-21
23	Schakt 4. Lagerföljden.	SV	2010-10-21
24	Schakt 4. Lämningar som stärker bilden av Köpingsviks långa historia som badort.	SV	2010-10-21
25	Pommac-skylt i emalj, schakt 4.	SV	2010-10-21
26	Schakt 4. Flaskfynd.	SV	2010-10-22
27	Schakt 5. Muren fortsatte sin utbredning mot V.	SV	2010-10-21
28	Schakt 5. Strandmuren.	SV	2010-10-21
29	Schakt 5. Ett tjockt sandlager dolde muren under sig på ett djup av nära 2 m under nuvarande markyta.	SV	2010-10-21
30	Schakt 6. Lagerföljden var en annan i Uo:s södra delar.	S	2010-10-21
31	Schakt 6. Det s k "tigerkakelagret".	S	2010-10-21
32	Schakt 7. Översikt lagerföljd.	V	2010-10-21
33	Schakt 7. Översikt lagerföljd.	N	2010-10-21
34	Schakt 8. Översikt lagerföljd. Större hållar av ölandssten låg strax under torven, ev gammal gångväg el liknande?	Ö	2010-10-21
35	Schakt 9. Tjocka sandlager.	SV	2010-10-22
36	Schakt 10. Tjocka sandlager i strandschakten.	SO	2010-10-22

Nr	Motiv	Från	Datum
37	Schakt 11.Eventuella spår efter äldre strandhorisont i strandschakten.	N	2010-10-22

Bilaga 5.

Du173_001.jpg

Du173_002.jpg

Du173_003.jpg

Du173_004.jpg

Du173_005.jpg

Du173_006.jpg

Du173_007.jpg

Du173_008.jpg

Du173_009.jpg

Du173_010.jpg

Du173_011.jpg

Du173_012.jpg

Du173_013.jpg

Du173_014.jpg

Du173_015.jpg

Du173_016.jpg

Du173_017.jpg

Du173_018.jpg

Du173_019.jpg

Du173_020.jpg

Du173_021.jpg

Du173_022.jpg

Du173_023.jpg

Du173_024.jpg

Du173_025.jpg

Du173_026.jpg

Du173_027.jpg

Du173_028.jpg

Du173_029.jpg

Du173_030.jpg

Du173_031.jpg

Du173_032.jpg

Du173_033.jpg

Du173_034.jpg

Du173_035.jpg

Du173_036.jpg

Du173_037.jpg

